

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-3322.61-1.1>

ПРИНЦИПИ, КАНОНИ, СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ

PRINCIPLES, CANONS, METHODS OF INTERPRETATION OF RULES OF LAW: ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP OF CATEGORIES

Білоус О.В.,

*кандидат юридичних наук,
суддя Верховного Суду*

У статті на підставі узагальненого аналізу наукових, публіцистичних та нормативних джерел визначено співвідношення між категоріями «принципи», «способи» та «канони тлумачення норм права».

Вказано, що порушена проблематика активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-правниками, проте єдності між дослідниками, звісно ж, немає. Детальний аналіз різноманітних підходів дав змогу критично підійти до окремих теоретичних концепцій, висловлених на шпальтах юридичної літератури як минулого, так і сучасного періоду розвитку правової доктрини. Тому на прикладі осмислення найбільш відомих як традиційних, так і оригінальних ідей, автор зміг сформулювати власний підхід до співвідношення вказаних категорій.

Загалом підтримуючи ґрунтовність та апробовану практикою обґрунтованість окреслених вітчизняними та зарубіжними вченими принципів та канонів тлумачення, зазначимо, що, на наше переконання, варто правильно розставляти акценти між категоріями «принципи», «канони», «правила» та «способи». Зовсім не критикуючи американо-канських та деяких вітчизняних вчених, ми лише констатуємо, що в наших умовах правозастосування та теорії тлумачення права водорозділ між принципами інтерпретації та її правилами (як і способами) виглядає більш чітким та конкретним, у зв'язку з чим ми схильні вважати, що окреслені вказаними дослідниками фундаментальні принципи тлумачення (принцип взаємозв'язку канонів (Principle of Interrelating Canons), презумпція проти неефективності (Presumption Against Ineffectiveness) тощо) варто вважати засадами тлумачення норм права, а всі інші так звані канони інтерпретації логічно називати правилами тлумачення, що застосовуються в межах того чи іншого способу інтерпретації. Зауважено, що способи та канони тлумачення не варто співвідносити як тотожні за змістом категорії, так само не варто ототожнювати принципи та правила інтерпретації.

Ключові слова: канони, правила, правові норми, принципи, тлумачення, способи.

In the article, on the basis of the generalized analysis of scientific, journalistic and normative sources, the relation between categories of principles, methods and canons of interpretation of norms of law is determined.

It is stated that the problematic issue is being actively investigated by both domestic and foreign legal scholars, but of course there is no unity in the opinions of the researchers. A detailed analysis of the various approaches made it possible to critically approach certain theoretical concepts expressed in the legal literature of both the past and the present period of development of legal doctrine. Therefore, the author was able to formulate his own approach to the correlation of these categories with the example of comprehension of the most well-known both traditional and original ideas.

It is noted that, in general, while maintaining the soundness and validity of practice, the validity of principles and canons of interpretation outlined by domestic and foreign scientists, we should note that in our opinion, the emphasis should be clearly placed on the categories "principles", "canons", "canons", "canons", "rules and ways". By no means criticizing American and some domestic scientists, we merely state that in our terms of law enforcement and theory of interpretation of law, the divide between the principles of interpretation and its rules (as well as ways) seems more clear and specific, and therefore we tend to think that outlined by these researchers are fundamental principles of interpretation (the principle of the relationship of canons (Principle of Interrelating Canons), presumption against inefficiency (Presumption Against Ineffectiveness) etc.) should be considered as the principles of interpretation of the rules of law, and all other so-called canons of interpretation is logical to call the rules of interpretation applied in the framework of a particular method of interpretation. It is noted that the methods and canons of interpretation should not be correlated as identical in meaning of the category, nor should the principles and rules of interpretation be equated.

Key words: canons, rules, legal rules, principles, interpretations, ways.

Постановка проблеми. Змістовна пов'язаність принципів, способів та канонів тлумачення права пояснюється доволі просто, як на перший погляд. Тлумачення, як вид юридичної діяльності, безумовно, має ґрунтуватися на певних засадах здійснення, що, своєю чергою, як певні керівні ідеї та настанови дають змогу сформулювати конкретні правила інтер-

претаційних практик, що знаходять прояв у тих чи інших способах тлумачення норм права. Інакше кажучи, принципи тлумачення окреслюють загальні вектори того, як цей процес має відбуватися, а способи та канони – конкретну методологію, алгоритм інтерпретації тих чи інших законодавчих положень. Видається, що без істинного усвідомлення змісту

принципів інтерпретації неможливо точно та правильно застосувати прийоми та правила тлумачення.

Тому, керуючись наведеними міркуваннями, здійснимо спробу не тільки узагальнити відомі наукові концепції з приводу змісту вказаних категорій, але й спробуємо сформулювати авторську точку зору з цього приводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням тлумачення норм права приділена увага в роботах таких вчених-правників, як С.С. Алексєєв, Ю.П. Битяк, О.М. Беляєва, Є.В. Васьковський, Ю.Л. Власов, М.М. Вопленко, О.В. Капліна, В.Я. Карабань, М.С. Кельман, Т.О. Коломоєць, М.М. Коркунов, О.І. Костенко, М.В. Котенко, В.В. Лазарєв, П.І. Люблінський, П.С. Лютіков, М.М. Марченко, Л.Г. Матвєєва, Ж.М. Мельник-Томенко, Д.М. Михайлович, Й.В. Михайловський, М.П. Молибога, П.О. Недбайло, А.С. Піголкін, С.В. Прийма, В.В. Прокopenко, П.М. Рабінович, І.Л. Самсін, А. О. Селіванов, В.М. Сирих, О.Ф. Скакун, Ю.Г. Ткаченко, Ю.М. Тодика, Є.М. Трубецької, С.Є. Федик, М.В. Цвік, О.Ф. Черданцев, Л.І. Чулінда, С.В. Шевчук, Г.Ф. Шершеневич та ін.

Детальний аналіз різноманітних підходів дав змогу критично підійти до окремих теоретичних концепцій, висловлених на шпальтах юридичної літератури як минулого, так і сучасного періоду розвитку правової доктрини.

Мета статті. На прикладі осмислення найбільш відомих як традиційних, так і оригінальних ідей спробуємо сформулювати власний підхід до співвідношення вказаних категорій.

Виклад основного матеріалу. Як і в інших питаннях теорії тлумачення норм права, юридична наука в аспекті способів тлумачення досить багатоманітна в своїх думках. Насамперед варто сказати, що частина вчених вважає за необхідне виходити з того, що тлумачення норм права здійснюється за допомогою прийомів, сукупність яких прийнято називати або ж методами, або ж способами тлумачення, які не мають істотних відмінностей у своїх значеннях, тобто отожднюються. Так, М.П. Молибога стверджує, що усі методи юридичного тлумачення використовуються в сукупності, комплексі. Варто зауважити, що вчений поряд із категорією «метод тлумачення» паралельно використовує термін «спосіб тлумачення», вважаючи їх у контексті інтерпретації права словами-синонімами. До цих методів вчений зараховує філологічне (граматичне, текстове, мовне) тлумачення, системне тлумачення, історико-політичне тлумачення (в тому числі історико-порівняльне), логічне, спеціально-юридичне тлумачення [1, с. 111–113].

О.І. Костенко також синонімізує поняття «методи» та «способи» тлумачення, визнаючи, що не варто проводити істотних відмінностей у цих поняттях саме щодо характеристики правотлумачної діяльності, оскільки це не є принциповим у процесі дослідження засад тлумачення актів адміністративного законодавства. Вона зауважує, що поняття «метод» та «спосіб» тлумачення варто використовувати як синоніми, а сукупність способів інтерпретації отожднюються

з поняттям «методологія тлумачення» [2, с. 111]. О.І. Костенко підкреслює, що перманентною особливістю способів тлумачення адміністративного законодавства є їх реалізація та застосування крізь призму адміністративного розсуду суб'єкта інтерпретації як своєрідної площини прояву всієї сукупності способів тлумачення саме адміністративного законодавства загалом та його певних актів зокрема. На підставі специфіки правотлумачної діяльності щодо адміністративного законодавства вчена наводить власне бачення дефініції «способи тлумачення актів адміністративного законодавства» та окреслює відповідні методи інтерпретації в цій сфері – філологічний (лінгвістичний, мовний), логічний, системний та історичний або історико-політичний [3, с. 9]. Так само отожднює методи та способи тлумачення норм права В.М. Хропанюк, але, на його думку, таких методів (способів) лише три: текстовий, або граматичний, систематичний, історико-політичний [4, с. 277–278].

Проте зазначимо, що більшість вчених-правників схильні вказані інструменти інтерпретації іменувати саме способами (а не методами, прийомами, засобами) тлумачення норм права. Так, наприклад, М.М. Вопленко стверджує, що прийоми тлумачення права – це об'єднуючі в собі вироблені юриспруденцією, логікою і філологією спеціальні мовні засоби і правила пізнавальної діяльності, що використовуються інтерпретатором для розшифровки й отримання ясності сенсу юридичного тексту. Саме прийоми інтерпретації і утворюють реальний зміст способів тлумачення права [5, с. 8]. До зазначених способів вчений зараховує філологічний спосіб тлумачення, систематичний (системний), історико-політичний спосіб, логічний спосіб, спеціально-юридичний спосіб і телеологічне (цільове) тлумачення [5, с. 8–21]. Так само й О.Ф. Черданцев визначає прийоми і правила з'ясування норм права та об'єднує їх у способи тлумачення на підставі мови, системи, обставин генезису і функціонування. Однак, на відміну від М.М. Вопленка, він виділяє при цьому мовний, систематичний, логічний, історичний і функціональний способи [6, с. 81].

О.Ф. Скакун вважає, що способи тлумачення норм права – сукупність однорідних прийомів та засобів, за допомогою яких встановлюється зміст юридичних норм, об'єктивованих у нормативно-правових приписах відповідних джерел (форм) права [7, с. 436–437]. Окрім тих, що, як правило, виділяються більшістю інших вчених (граматичний, систематичний, телеологічний, історико-політичний, логічний, спеціально-юридичний), О. Ф. Скакун до таких способів зараховує функціональний спосіб тлумачення, який полягає в з'ясуванні змісту норм права на основі аналізу конкретних обставин, умов, в яких функціонує норма права. Його ознаками є такі: а) враховує не тільки певні соціально-політичні обставини, в яких правова норма створюється (виявляє волю «історичного законодавця»), а й ті, в яких вона застосовується, тобто розглядає дію норми права в динамічній площині (волю «актуального законодавця»); б) конкретизує зміст (мету) акта у світлі тієї ситуації, коли виникла

необхідність застосувати норму права, об'єктивовану в приписі цього акта; в) зважає на альтернативні чинні норми права, що містяться в приписах інших джерел (форм) права [7, с. 438].

Натомість В.В. Гончаров вважає, що спосіб тлумачення являє собою набір мисленнєвих операцій, необхідних для досягнення мети тлумачення. При цьому той самий спосіб тлумачення в різних інтерпретаційних системах має неоднакове застосування і потенційно здатен призводити до різних результатів. Як підкреслює вчений, різні системи тлумачення можуть мати неоднаковий набір способів і прийомів [8, с. 102]. Поряд з окресленням традиційних способів тлумачення автор уточнює, що функціональний спосіб інтерпретації має два підвиди – еволюційне та динамічне тлумачення [8, с. 117].

Як вже зазначалося, деякі автори розглядають питання способів та принципів тлумачення в нерозривній єдності, окреслюючи загальні та спеціальні способи тлумачення, де до останніх зараховують принципи тлумачення. Зазначимо, що С.В. Шевчук, який також розглядає принципи інтерпретації в контексті способів тлумачення, до загальних способів інтерпретації Конституції України зараховує текстуальне тлумачення, системне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення [9, с. 205–206].

На думку Ю.Л. Власова, спосіб тлумачення норм права – це об'єднані за певними підставами і наявністю спільних рис у порівняно відокремлену сукупність конкретні прийоми і правила пізнання, необхідні суб'єкту тлумачення для з'ясування дійсного змісту правової норми. Отже, для виділення певних способів тлумачення потрібно, по-перше, визначити необхідні конкретні прийоми і правила пізнання норм права, по-друге, обґрунтувати підстави їх об'єднання в способи тлумачення. Проблема визначення необхідних прийомів і правил з'ясування правових норм та обґрунтування підстав їх об'єднання у способи тлумачення має важливе значення для юридичної науки, її вирішення дасть змогу упорядкувати методологію тлумачення і, як наслідок, підвищити його якість та ефективність [10, с. 34].

З приводу дискусії про правильність використання терміна, що позначає систему конкретних алгоритмів інтерпретації норм права, висловлюється О.В. Капліна, яка вважає, що з усіх названих термінів (метод, спосіб, прийом) у характеристиці засобів тлумачення норм права найбільш прийнятним є термін «спосіб», оскільки він, у баченні О.В. Капліної, є узагальнюючим. Використання цих термінів як синонімів, як слушно зауважує дослідниця, навряд чи є доцільним і аргументованим. Через це О.В. Капліна резюмує, що таке запозичення загальнонаукової термінології в теорії тлумачення не сприятиме індивідуалізації тих способів, які використовуються для з'ясування смислу норми права, що тлумачиться [11, с. 165–166]. Що стосується поняття «способи тлумачення норм права», то на думку вченої, це сукупність відносно відособлених прийомів і правил, за допомогою яких суб'єкт, що тлумачить норму права, розкриває смисл норми права з метою

правильного та однакового її розуміння і застосування. До них О.В. Капліна зараховує лексико-граматичне тлумачення, логічне, системне, історичне, телеологічне (цільове), функціональне (раціональне) та підкреслює, що способи тлумачення є взаємопроникаючими за змістом, функціонують в єдності, а мета тлумачення може бути досягнута лише на підставі вмілого їх комбінування [12, с. 19].

Здійснивши узагальнюючий аналіз вищенаведених підходів до характеристики способів тлумачення, висловимо власну точку зору щодо їх змістовного наповнення. По-перше, зазначимо, що в контексті тлумачення норм права видається досить принциповою різниця між термінами «метод» та «спосіб» інтерпретації права. В межах цього дослідження вказані категорії не розглядаються як синонімічні, оскільки, на переконання автора, метод тлумачення передбачає сукупність раціональних дій, які необхідно вжити, щоб вирішити певну задачу або досягти певної мети інтерпретації (логічні – аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, дедукція, індукція, аналогія, гіпотеза, моделювання тощо; спеціально-юридичні – формально-юридичний, порівняльно-правовий, державно-правового моделювання, державно-правового експерименту, судової статистики та інші). Іншими словами, саме за допомогою певної методології пізнання (алгоритму), яка визначається з урахуванням конкретного обраного способу (способів) тлумачення права, інтерпретатор й встановлює дійсний сенс правової норми, використовуючи при цьому як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи пізнання.

Керуючись загальномовним розумінням слова «спосіб», вважаємо, що в межах дослідження будь-яких правових явищ чи процесів вказане слово завжди асоціюється із певною сукупністю прийомів, засобів та правил. В основі об'єднання вказаних елементів у певний спосіб чи їх систему завжди лежить відповідна підстава. Встановлення змісту й сутності способів тлумачення норм права, а також їх різновидів на пряму залежить від мети та завдань такої інтерпретації, що й є підставами визначення прийомів і правил тлумачення норм права та обґрунтування їх об'єднання в певні способи.

У нашому розумінні, способи відповідного тлумачення – це сукупність прийомів і правил інтерпретації, необхідні суб'єкту тлумачення для встановлення правильного й точного змісту відповідних правових норм та їх однакового застосування у правозастосовчій практиці.

Продовжуючи виклад основного матеріалу, перейдемо до узагальненої характеристики підходів до розуміння категорій «принципи» та «канони» тлумачення права. Американські правники А. Скаліа та Б. Гарнер у монографії «Читаючи право: тлумачення правових текстів» сформулювали кілька десятків принципів та канонів тлумачення права. Зокрема, серед фундаментальних принципів інтерпретації вони називають такі:

– принцип інтерпретації (Interpretation Principle) – кожне застосування тексту до певних обставин тягне за собою тлумачення;

– принцип переваги тексту (Supremacy-of-Text Principle) – слова владного офіційного тексту (governing text) і те, що вони передають в їх контексті, мають першорядне значення;

– принцип взаємозв'язку канонів (Principle of Interrelating Canons) – жоден канон тлумачення не є абсолютним. Будь-який із них може бути подоланий силою того, що має інший зміст;

– презумпція проти неефективності (Presumption Against Ineffectiveness) – варто віддавати перевагу текстуально допустимій інтерпретації, що сприяє, а не перешкоджає меті документа;

– презумпція чинності (Presumption of Validity): інтерпретація, яка підтверджує дійсність норми, переважає інтерпретацію, яка її заперечує (ut res magis valeat quam pereat) [13, с. 47–55].

В окрему групу А. Скаліа та Б. Гарнер виділили синтаксичні, семантичні, контекстуальні канони, канони владного структурування, стабілізуючі канони [13, с. 57–107, 109–143].

Схоже, що, спираючись на розробки західних вчених, С.В. Шевчук також розглядає принципи інтерпретації в контексті способів тлумачення. Так, наряду із загальними способами тлумачення права вчений окреслює «спеціальні принципи або канони тлумачення», до яких він зараховує такі: *принцип комплексності*, відповідно до якого закон має тлумачитись як єдиний акт, тобто окремі його положення не можуть бути витлумачені окремо або в межах статті чи розділу, вони мають розглядатись у комплексі; *принцип pari materia* (з того самого предмета), який означає, що закони, що регулюють однопредметні або близькі за предметом відносини, мають тлумачитись узгоджено, у взаємозв'язку, а не кожен окремо; *принцип eisdem generis* (того самого роду або класу), який означає, що якщо загальне слово йде за двома або більше спеціальними словами, то значення цього загального слова має бути обмежено об'єднувальним значенням попередніх спеціальних слів; *принцип noscitur a sociis* (визнавати за супутнім) – якщо слово має кілька значень, його значення в законі визначається за контекстом; *принцип expressio unius, exclusio alterius* (включення одного виключає інше) – якщо в тексті закону встановлено певний перелік (наприклад, перелік професій зі шкідливими умовами праці), то він має розглядатись як остаточний і не підлягає розширеному тлумаченню; *принцип обмеженого тлумачення* правових положень, що встановлюють юридичну відповідальність особи, коли будь-який сумнів щодо значення правової норми тлумачиться на користь особи; *принцип золотого правила* – якщо результати «звичайного» тлумачення, згідно із загальноприйнятим літературним читанням тексту, є абсурдними, і очевидний факт, що парламент не міг саме це мати на увазі, – в такому разі застосовується інше, додаткове значення «сумнівного» правоположення; *принцип відповідності волі законодавця* – з усіх суперечливих правоположень треба застосовувати лише ті, що найбільше відповідають волі законодавця [9, с. 210–211].

Схожу точку зору висловлює й І.Ю. Кретьова, яка не тільки систематизувала найбільш відомі канони

тлумачення права, розроблені закордонними вченими, але також висловила власну думку про їх перспективи в умовах нашої правової дійсності. По-перше, на її думку, така насиченість доктрини тлумачення канонами говорить про те, що вони можуть суперечити один одному чи не відповідати практичній необхідності. По-друге, чимало з цих канонів мало застосовні нині, тим більше в умовах нашої правової системи. Разом із тим вчена наголошує, що деякі з них все ж таки можна визнати корисними в межах вчення про юридичну інтерпретацію. Серед них вчена називає ті самі, про які говорить і С.В. Шевчук у контексті спеціальних способів тлумачення. Існування цих канонів, як слушно підкреслює І.Ю. Кретьова, істотно зумовлюється ідеєю здорового глузду, яка є єдиною для англо-американської та романо-германської правової системи. Крім того, необхідно враховувати глобалізаційні процеси, що в них відбуваються. Усе це створює передумови для більш активного використання вказаних канонів у межах української правової системи [14, с. 19–20].

Варто зазначити, що про існування канонів тлумачення норм права поряд зі способами інтерпретації ствердно висловлюється й С.В. Прийма, який зауважує, що канони ще називаються правилами правового міркування, які вироблені англо-американською правовою сім'єю. С.В. Прийма в межах дисертаційної роботи проаналізував їх співвідношення зі способами тлумачення, а також дослідив питання про можливість їх використання в межах вітчизняної правової системи [15, с. 8]. Зокрема, С.В. Прийма в результаті співвідношення способів та правил правового міркування визнає перспективним використання деяких канонів тлумачення права в межах вітчизняної правової системи [16, с. 14].

Що стосується власне принципів тлумачення норм права, то вчений окреслює риси принципів тлумачення норм права, а саме: засновуються на принципах будь-якого пізнання; є принципами діяльності; мають фундаментальний характер; мають орієнтуюче значення; наділені властивістю вищої імперативності; забезпечують ефективність, якість, єдність і доцільність усього інтерпретаційного процесу; взаємодіють і справляють взаємний вплив один на одного; мають підвищену стійкість і стабільність. На їх підставі С.В. Прийма сформулював авторське визначення поняття принципів тлумачення як фундаментальних, імперативних положень, що забезпечують ефективність, якість, єдність і доцільність інтерпретаційного процесу, перебувають у тісному взаємозв'язку та спрямовують пізнавальну діяльність інтерпретатора.

При цьому С.В. Приймою здійснено поділ принципів тлумачення права на дві групи: 1) ті, що конкретизують загальні принципи права у сфері інтерпретаційної діяльності (справедливість, гуманізм, добросовісність і пропорційність); 2) ті, які забезпечують додержання принципів застосування норм права у процесі здійснення інтерпретаційної діяльності (законність, розумність, доцільність, своєчасність, обґрунтованість і зрозумілість результатів інтерпретації) [15, с. 4–5]. Іншими словами, вчений відмежовує

принципи тлумачення норм права від загальних принципів права та принципів правозастосування. Так, як він зауважує, принципи тлумачення відрізняються від загальних принципів права та принципів правозастосування своєю юридичною природою, порядком закріплення в джерелах права, правовими наслідками порушення, призначенням у правовій системі та ін. [15, с. 5].

Х.І. Гаджиев, навпаки, схильний до того, що в процесі здійснення тлумачення норм права інтерпретатору належить керуватися загальноправовими принципами, оскільки засади тлумачення не мають чіткого нормативного закріплення. Однак, спираючись на дослідження американських правників, Х.І. Гаджиев припускає, що принципами тлумачення є й деякі «правила» (канони), що виокремлюються західною доктриною тлумачення: однаковість, прагматичність тлумачення, врахування змін у політиці та ін. [17, с. 84].

У цьому контексті надзвичайно слушно висловився М.М. Вопленко, на думку якого, трактування поняття «канони тлумачення» як правила поведінки, що стало нормативним зразком, претендує на своєрідну заміну або поглинання сталих в юриспруденції понять «способи» і «прийоми» тлумачення права. Вирішуючи це питання, необхідно враховувати специфіку тієї сфери соціального буття, в якій виникли і сформувалися ці правила і відповідні їм поняття, а також їх функціональну спрямованість. У зв'язку з цим, як зазначає М.М. Вопленко, способи і прийоми тлумачення права породжені потребами юридичної практики, точніше – потребами інтерпретаційної технології, в той час як канони тлумачення значною мірою є продуктом проникнення в юриспруденцію і впливу на неї лінгвістики і філології.

Канони тлумачення є герменевтичним вторгненням лінгвістики в юриспруденцію, в той час як способи і прийоми тлумачення права виступають

у вигляді зумовленої специфікою предмета правової науки системи правил пізнання та інтерпретації правових норм. Канони тлумачення права визначаються як правила правового міркування, що мають чисто рекомендаційний характер, встановлюють однакові критерії розуміння і аналізу нормативно-правового тексту. З такого розуміння канонів тлумачення випливає, що їх об'єктом виступає текстуальна форма письмової мови законодавця або правозастосовувача, в той час як способи і прийоми тлумачення не обмежуються цим і орієнтовані на пошуки і встановлення змісту правових велінь у традиціях юриспруденції [5, с. 5–6].

Висновок. Загалом підтримуючи ґрунтовність та апробовану практикою обґрунтованість окреслених вітчизняними (І.Ю. Кретою, Х.І. Гаджиевим, С.В. Шевчуком) та зарубіжними вченими принципів та канонів тлумачення, зазначимо, що, на наше переконання, варто правильно розставляти акценти між категоріями «принципи», «правила» та «способи». Зовсім не критикуючи американських та деяких вітчизняних вчених, ми лише констатуємо, що в наших умовах правозастосування та теорії тлумачення права водорозділ між принципами інтерпретації та її правилами (як і способами) виглядає більш чітким та конкретним, у зв'язку з чим ми схильні вважати, що окреслені вказаними дослідниками фундаментальні принципи тлумачення (принцип взаємозв'язку канонів (Principle of Interrelating Canons), презумпція проти неефективності (Presumption Against Ineffectiveness) тощо) варто вважати засадами тлумачення норм права, а всі інші так звані канони інтерпретації логічно називати правилами тлумачення, що застосовуються в межах того чи іншого способу інтерпретації. Тому, розвиваючи тези С.В. Прийма, зазначимо, що способи та канони тлумачення не варто співвідносити як тотожні за змістом категорії, так само не варто ототожнювати принципи та правила інтерпретації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Молибоба М.П. Функції та методи тлумачення права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 109–114.
2. Костенко О.І. Тлумачення актів адміністративного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 209 с.
3. Костенко О.І. Тлумачення актів адміністративного законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2011. 18 с.
4. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. Хрестоматия. Учебное пособие. Москва, 1998, 944 с.
5. Вопленко Н.Н. Интерпретационная техника: понятие и содержание. *Вестник Волгоградского государственного университета*. 2007. Серия 5. Выпуск 9. С. 5–22.
6. Черданцев А.Ф. Вопросы толкования советского права. Учебное пособие. Свердловск, 1972. 191 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-е вид / пер. з рос. Київ, 2010. 525 с.
8. Гончаров В.В. Динамічне тлумачення юридичних норм / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 27. Львів : СПОЛОМ, 2013. 252 с.
9. Шевчук С.В. Основи конституційної юриспруденції. Харків : Консум, 2002. 296 с.
10. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
11. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 480 с.
12. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Харків, 2009. 40 с.
13. Scalia Antonin, Garner Bryan A. Reading Law. The Interpretation of Legal Texts. West : West Publishing Company, 2012. 608 p.
14. Кретьова І.Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті європейським судом з прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 236 с.
15. Прийма С.В. Принципи тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 19 с.
16. Прийма С.В. Принципи тлумачення норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2011. 218 с.
17. Гаджиев Х.И. Толкование права и закона. Москва : Медпрактика, 2000. 96 с.